

Talabalarining ingliz tilidagi og'zaki nutqni rivojlantirishda AI texnologiyalaridan foydalanish metodikasi

Mamatova Dilnoza Bekpo'latovna
dilnozamamatova649@gmail.com

Phd, v.b dotsent
O'zbekiston davlat jahon tillar universiteti

Annotatsiya Mazkur maqolada bakalavriat talabalari uchun ingliz tilidagi og'zaki nutqni rivojlantirishda AI texnologiyalaridan foydalanish usullari keng yoritilgan. Har bir asosiy AI texnologiyasi va unga mos o'qitish metodikasi ilmiy-uslubiy nuqtai nazardan tavsiflanadi, ularning afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilingan, hamda og'zaki nutqni rivojlantirishdagi o'rni haqida mulohaza yuritilgan. Shuningdek, umumiy misollar asosida AI texnologiyalari va o'qitish metodlari o'zaro bog'liqligini ko'rsatuvchi jadval taqdim etilgan. Ingliz tili ta'lim jarayonida sun'iy intellekt (AI) texnologiyalaridan foydalanish orqali talabalarining og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi tahlil qilingan. Sun'iy intellektga asoslangan, ChatGPT, Google Translate, Chatbot va boshqa ilg'or platformalar yordamida talabalarni o'z fikrlarini ravon va to'g'ri ifodalashga o'rgatish imkoniyatlari ochib berilgan. AI bilan interaktiv muloqot, avtomatik tahlil va individual yondashuv orqali talabalar motivatsiyasini oshirish va o'zaro munosabatni mustahkamlash yo'llari ham ko'rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari sun'iy intellekt texnologiyalarining ingliz tili og'zaki nutq rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi va kelgusidagi ta'lim innovatsiyalariga asos yaratadi. Shuningdek berilgan har bir platformaning afzallik va kamchiliklari ham berib o'tilgan.

Kalit so'zlar Sun'iy intellekt (AI), og'zaki nutqni rivojlantirish, ingliz tili ta'limi, ChatGPT, Google Translation, AI texnologiyalari, interaktiv o'qitish, talabalar motivatsiyasi, AI asosida mashg'ulotlar, til ko'nikmalarini rivojlantirish

Методика использования ИИ- технологий в развитии устной речи учащихся на английском языке

Маматова Дилноза Бекпулатовна
dilnozamamatova649@gmail.com

Phd, доцент
*Узбекский государственный университет
мировых языков*

Аннотация В данной статье подробно описаны способы использования технологий искусственного интеллекта в развитии устной речи на английском языке для студентов бакалавриата. Каждая базовая технология ИИ и соответствующая ей методика обучения описываются с научно-методической точки зрения, анализируются их преимущества и недостатки, а также размышляется о их роли в развитии устной речи. Также представлена таблица, показывающая взаимосвязь технологий ИИ и методов обучения на общих примерах. Проанализирована методика развития навыков

устной речи учащихся посредством использования технологий искусственного интеллекта (ИИ) в процессе обучения английскому языку. Благодаря использованию искусственного интеллекта, ChatGPT, Google Translation, chatbot и других передовых платформ открываются возможности для обучения студентов беглому и правильному выражению своих мыслей. Также показаны способы повышения мотивации учащихся и укрепления взаимодействия с помощью интерактивного общения с ИИ, автоматического анализа и индивидуального подхода. Результаты исследования подтверждают положительное влияние технологий искусственного интеллекта на развитие устной речи на английском языке и закладывают основу для будущих образовательных инноваций. Также перечислены преимущества и недостатки каждой данной платформы.

Ключевые слова

Искусственный интеллект (ИИ), развитие устной речи, обучение английскому языку, chatgpt, Google Translation, технологии ИИ, интерактивное обучение, мотивация учащихся, обучение на основе ИИ, развитие языковых навыков

Methods of using AI technologies in the development of students' oral speech in English

Mamatova Dilnoza Bekpulatovna
dilnozamamatova649@gmail.com

Phd, dosent
Uzbekistan State University of world languages

Annotation

This article covers a wide range of methods of using AI technologies in the development of English-language oral speech for undergraduate students. Each basic AI technology and its corresponding teaching methodology are characterized from a scientific and methodological point of view, their advantages and disadvantages are analyzed, and their role in the development of oral speech is reflected. A table showing the interrelationships of AI technologies and teaching methods is also provided based on common examples. The methodology for the development of oral speech skills of their students through the use of artificial intelligence (AI) technologies in the educational process of the English language has been analyzed. With the help of artificial intelligence-based, ChatGPT, Google Translate, Chatbot and other advanced platforms, opportunities are revealed to teach students to express their thoughts fluently and correctly. Through interactive communication with AI, automatic analysis and an individual approach, ways to increase student motivation and strengthen interaction are also outlined. The results of the study confirm that artificial intelligence technologies have a positive effect on the development of English speech and provide the basis for further educational innovations. Also given are the advantages and disadvantages of each given platform.

Keywords

Artificial intelligence (AI), oral speech development, English language education,

ChatGPT, Google Translation, AI technologies, interactive teaching, student motivation, AI-based training, language skills development

Kirish

Ingliz tilida ravon va to'g'ri gapira olish ko'nikmasi bugungi globallashgan davr talabalari uchun muhim kompetensiyalardan biridir. Og'zaki nutq (speaking) ko'nikmasini shakllantirish va rivojlantirish esa chet tilini o'rganuvchilar uchun eng qiyin jihatlardan biri bo'lib, bu borada amaliyot yetishmasligi, til muhitining cheklanganligi, hamda xato qilishdan qo'rqish kabi omillar to'sqinlik qilishi mumkin. An'anaviy darslarda har bir talabaning doimiy va individual og'zaki mashq qilishi qiyin kechadi – vaqt va resurslar cheklangan. Shu sababli, sun'iy intellekt (AI) texnologiyalarini o'qitish jarayoniga joriy etish katta qiziqish uyg'otmoqda. AI yordamida talabalar istalgan vaqtda muloqot qilish, individual feedback (aks aloqani) olish va interaktiv muhitda mashq qilish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Sun'iy intellekt asosidagi vositalar ingliz tili o'qitish metodikasida yangi yondashuvlarni keltirib chiqarmoqda. AI texnologiyalari jumlasiga katta til modellari (masalan, chat-botlar yoki ChatGPT kabi dasturlar), nutqni avtomatik taniy oluvchi dasturlar (Automatic Speech Recognition, ASR), virtual repetitorlar (AI tutorlar), avtomatik tarjimonlar va boshqa qo'llanmalar kiradi. Ushbu texnologiyalar yordamida talabalar nafaqat mustaqil ravishda og'zaki nutq mashqlarini bajara oladi, balki ularning natijalari avtomatik ravishda tahlil qilinib, darhol tuzatish va tavsiyalar berilishi mumkin.

Asosiy qism

AI texnologiyalarining ta'limda qo'llanilishi, xususan chet tili o'qitishda, kompyuter yordamida til o'rganish (Computer-Assisted Language Learning) doirasida faol o'rganib kelinmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, to'g'ri tanlangan AI vositasi til o'rganuvchilarga qo'shimcha muloqot muhiti

yaratib berishi, talaffuz ustida ishlash imkonini kengaytirishi va umuman olganda, og'zaki nutq malakalarini shakllantirishga yordam berishi mumkin (Yan, Xinyan, Hong-biao & Thomas, 2025). Quyida og'zaki nutqni rivojlantirishda qo'llanilishi dolzarb bo'lgan asosiy sun'iy intellekt texnologiyalari va ular bilan bog'liq pedagogik metodikalar sharhlanadi.

Til modellari – bu berilgan matn yoki nutq bo'yicha inson tiliga xos javoblar generatsiya qila oladigan AI tizimlari. Katta til modellari (Large Language Models) negizida ishlovchi chat-botlar talabalarga 24/7 rejimida muloqot imkonini beradi. Masalan, ChatGPT kabi ilg'or modeldan foydalangan holda talaba ingliz tilida suhbating boshlashi, savol-javob qilishi yoki turli mavzularda rolli o'yin shaklida dialog olib borishi mumkin. Bu jarayonda chat-bot xatolarni to'g'rilaydi, yangi so'z va iboralarni taklif etadi yoki muloqotni davom ettirish uchun savollar beradi. Metodika nuqtai nazaridan, til modellari o'quvchilarning muloqotli yondashuv (communicative approach) asosida ko'proq so'zlashuv amaliyoti olib borishiga xizmat qiladi: masofaviy tarzda "virtual suhbatdosh" vazifasini bajaradi, talabalar darsdan tashqari vaqtda ham inglizcha gaplashishni davom ettirishi uchun sharoit yaratadi. Uning o'ziga yarasha afzalliklari va kamchiliklari ham mavjudir.

Afzalliklari:

Doimiy muloqot muhiti: Chat-botlar uzluksiz va toliqlmasdan suhbat qurishi mumkin, bu talabaga til muhitiga sho'ng'ish va ko'p miqdorda amaliyot qilish imkonini beradi. Misol uchun, AI chat-botlar talabalarning kundalik hayotdagi suhbat mavzularida cheklanmagan miqdorda mashq qilishiga sharoit yaratadi (Huang, Hew, & Fryer, 2022).

Shaxsiylashtirilgan yondashuv: Katta til modellari foydalanuvchi darajasiga mos

tushadigan javoblarni generatsiya qiladi. Bu o'z navbatida o'quvchining til darajasiga mos ravishda yangi iboralarni o'rgatish yoki tushunarsiz joylarni sodda qilib tushuntirish imkonini beradi. Tadqiqotlarda chat-botlarning o'z vaqtida fikr-mulohaza berishi, qo'llanilishi osonligi va muloqotni shaxsiy ehtiyojlarga moslashtira olishi ularning muhim afzalliklari sifatida qayd etilgan (Kormos, 2023).

Ijtimoiy va hissiy qo'llab-quvvatlash: Ba'zi chat-botlar o'quvchini rag'batlantirish, qiziqtirish uchun mo'ljallangan bo'lib, do'stona ohangda muloqot qiladi. Natijada talabalar o'zlarini xatolaridan uyalmasdan erkinroq ifoda eta boshlaydi, til o'rganishda ishtiyoq va muloqotga tayyorlik (willingness to communicate) ortadi. Fathi va hamkorlarining (2024) tadqiqotida aynan AI vositasi bilan o'zaro ta'sirda bo'lgan talabalarning og'zaki nutq ko'nikmalari hamda muloqotga kirishish ishtiyoqi sezilarli darajada oshgani aniqlangan.

Kamchiliklari:

Texnik cheklov va xatolar ehtimoli: Chat-bot har doim ham foydalanuvchi gapini to'g'ri "tushunmasligi" yoki mantiqan noto'g'ri, mavzuga aloqasiz javob berishi mumkin. Bu texnologik cheklov va mantiqiy nomuvofiqliklar o'quvchida chalkashlik (cognitive load) yuzaga keltirishi, yoki yangi boshlab kelayotganlarda ishonchni pasaytirishi mumkin (Dizon, 2020).

Yangi texnologiyaga xos "yangilik effekti": Dastlab chat-bot bilan ishlash juda qiziqarli tuyulib, o'quvchilarning e'tiborini tortadi. Biroq vaqt o'tishi bilan ushbu yangilik effekti susayishi, talaba chat-botdan zerikishi mumkin. Shu sabab, uni dars jarayonida maqsadli va me'yorida qo'llash lozim (o'qituvchi nazorati muhim).

Inson omili va madaniy jihatlar yetishmasligi: Chat-bot bilan muloqotda jonli insoniy interaktsiya, haqiqiy emotsiyalar yetishmaydi. Ayrim nozik madaniy kontekst talab qilinadigan mavzularda AI yetarli darajada samimiy yoki moslashuvchan bo'lmasligi

mumkin. O'quvchilar faqat chat-botga suyanib qolmasdan, baribir o'zaro jonli muloqotni ham boshdan kechirishlari kerak bo'ladi.

Og'zaki nutqni rivojlantirishdagi roli: Chat-botlar talabalarga qo'shimcha suhbatdosh rolini o'ynab, og'zaki nutq mashqlari miqdorini keskin oshiradi. Masalan, oddiy sharoitda talaba darsda bir necha daqiqa gapirgan bo'lsa, chat-bot bilan u mustaqil ravishda bir necha soatlab inglizcha muloqot qilishi mumkin. Natijada so'z boyligi kengayadi, jumla tuzish va fikrni ifodalash qobiliyati mustahkamlanadi. Tadqiqotlar natijalari ham buni tasdiqlaydi – AI chat-botdan foydalangan talabalar nazorat guruhiga nisbatan sezilarli yutuqlarga erishgan ltjournal.org. Shu bilan birga, chat-botlar talabalarning xato qilishdan qo'rqish hissini kamaytiradi, chunki sun'iy suhbatdosh muloyim tarzda tuzatishlar kiritadi va o'rganishga motivatsiya beradi. Huang va boshqalarning (2022) tizimli tahliliga ko'ra, chat-botlar o'quvchilarda ijtimoiy presence hosil qilib, muloqotni ochiq va samimiy olib borishga undaydi. Biroq, chat-bot bilan mashg'ulotlar inson ustoz o'rnini butunlay bosolmasligi aniq – o'qituvchi chat-botdan foydalanganda metodik jihatdan to'g'ri yo'naltirishi, mazmunini nazorat qilishi va real hayotiy muloqot bilan bog'lab borishi zarur.

Nutqni avtomatik taniy oluvchi dasturlar (Speech Recognition)

Nutqni avtomatik taniy oluvchi dasturlar, qisqacha ASR texnologiyalari (Automatic Speech Recognition), talaffuz qilingan nutqni avtomatik ravishda matnga o'girish yoki undagi xatolarni aniqlashga xizmat qiladi. Ingliz tilini o'rganishda bu texnologiya talaffuzni o'rgatish va intonatsiyani shakllantirish uchun qo'llaniladi. Masalan, talaba maxsus ilovaga inglizcha gapiradi, dastur esa uning nutqini yozuvga ko'chirib, to'g'ri-toshligini tekshiradi. Agar talaba noto'g'ri talaffuz qilsa, dastur bu haqda ogohlantiradi, qanday tovush yoki so'zda xato

borligini ko'rsatadi. O'qitish metodikasi sifatida bunday dasturlar orqali talaffuz mashqlarini mustaqil bajarish, o'z ovozi eshitib tahlil qilish va takrorlash amaliyoti yo'lga qo'yiladi. Masalan, talabalar "shadowing" (yaxshi nutq namunasi ortidan takrorlash) usulini ASR yordamida mustaqil bajarsa bo'ladi – dastur ular takrorlagan matnni asl matn bilan solishtirib, qanchalik mos tushganini baholab beradi. Yoki diktofoniya mashqi: talaba matnni ovozda o'qib chiqadi, ASR uni matnga aylantiradi, so'ng asl matn bilan farqlarini taqqoslashadi – bu usul talaffuzdagi kamchiliklarni ochishga yordam beradi. **Uning quyidagi afzalliklari ilmiy tahlil etildi.**

Darhol aks sado (feedback): ASR tizimi real vaqt rejimida talabaga uning talaffuzi bo'yicha fikr bildirishi mumkin. Masalan, talaba biror so'zni noto'g'ri aytsa, dastur shu zahoti uni to'g'rilaydi yoki qayta aytishni so'raydi. Bu zudlik bilan beriladigan tuzatishlar o'quvchiga xatosini "issiq izidan" tushunib, darhol tuzatish imkonini beradi. Tadqiqotlarga ko'ra, aynan aniq, aniq ko'rsatmalar beruvchi tuzatishlar bilan ishlaydigan ASR tizimlari talaffuzni sezilarli yaxshilaydi (Dizon, 2020).

Cheksiz mashq va mustaqillik: Talaba darsdan tashqari vaqtda ham o'z-o'zi bilan nutq mashqini davom ettirishi mumkin. Al dasturi charchashni bilmaydi, shu bois o'quvchi xohlagancha takrorlashi, murakkab tovushlarni qayta-qayta aytib ko'rishi mumkin. Masalan, Amazon Alexa kabi intellektual shaxsiy yordamchilar bilan o'tkazilgan eksperimentlarda 10 haftalik muntazam muloqot natijasida talabalar nutqidagi ravonlik va aniqlik jihatidan nazorat guruhiga qaraganda yaxshiroq natija ko'rsatgan. journal.org. Bu shuni anglatadiki, Al yordamida mustaqil mashq qilish imkoniyati o'z samarasini beradi.

Obyektiv baholash va o'lchash: ASR tizimlari talaffuz sifatini foiz yoki ball tarzida o'lchab bera oladi. Misol uchun, ELSA Speak

kabi ilovalar har bir talaffuz qilingan so'zni 0 dan 100 gacha ball bilan baholab, qaysi tovushlarni yaxshilash kerakligini ko'rsatadi. Bunday raqamli baholash o'quvchiga o'z ustidagi ishini aniq kuzatish va motivatsiya saqlashda yordam beradi.

Bulardan tashqari kamchiliklari ham ko'rib chiqildi.

Notabiiy talaffuzni tushunmay qolishi: ASR tizimlari asosan ona tilida so'zlashuvchilarning nutqiga moslashgan bo'lishi mumkin. Dialekt yoki kuchli aksent bilan gapirgan o'quvchilarning nutqini dastur noto'g'ri tushunishi, so'zlarni tanimay qolishi kuzatiladi. Natijada, aslida to'g'ri aytilgan so'z ham xato deb baholanishi, bu esa o'quvchini adashtirishi yoki motivatsiyasini susaytirishi mumkin.

Cheklangan kontekst tushunishi: Ko'pchilik nutq tanish dasturlar faqat alohida so'z yoki oddiy gaplarni taniydi. Agar talaba erkin ravishda uzunroq gapirsa, fikrini to'liq ifoda etsa, dastur kontekstni tushunmasligi va noto'g'ri transkripsiya qilishi mumkin. Shu bois, ASR bilan mashq asosan talaffuz va qisqa gaplarni tuzishga qaratilib, erkin nutq rivojida to'liq yordam berolmasligi mumkin.

Texnik talablar: Bunday tizimlardan foydalanish uchun yaxshi sifatli mikrofon, sokin muhit va barqaror internet kerak bo'ladi (ayniqsa, onlayn servislar uchun). Sharoit mos bo'lmasa, dastur sifatli ishlamaydi va foyda o'rniga noqulaylik tug'diradi.

Avtomatik nutq tanish texnologiyalari, ayniqsa, talaffuzni shakllantirish va ravonlikni oshirishda o'ta foydalidir. U o'qituvchining yordamisiz mustaqil talaffuz ustida ishlash imkonini yaratadi. Tadqiqotlarda ko'rsatilishicha, ASR bazasida tuzilgan mashqlar orqali segmental talaffuz (ya'ni alohida tovushlar va so'zlarni to'g'ri aytish) sezilarli darajada yaxshilanadi, garchi supra-segmental elementlar (ohang, urg'u) bo'yicha ta'siri nisbatan kichikroq bo'lsa-da (Lai, Ngo, & Chen, 2024). Meta-tahlil

natijalariga ko'ra, ASR tizimlari bilan uzoqroq muddatli va muntazam mashq qilgan talabalar qisqa muddat foydalanganlarga qaraganda yuqori natijalarga erishishgan. Bu shuni ko'rsatadiki, nutq tanish dasturlarini o'quv jarayoniga uzluksiz qo'shib borish maqsadga muvofiq. Umuman olganda, ASR texnologiyasi L2 talaffuzini rivojlantirish uchun tavsiya etiladi va an'anaviy usullarga samarali qo'shimcha sifatida xizmat qiladi (Lai, Ngo, & Chen, 2024). Biroq, unga ortiqcha tayanib qolmaslik, insonga xos talaffuz namunalarini ham eshitib borish va muloqotning ma'naviy jihatlarini (mazmun, kontekst) ham inkor etmaslik lozim.

Virtual repetitorlar (AI-yordamchi o'qituvchilar)

Virtual repetitor tushunchasi ostida sun'iy intellekt boshqaruvidagi, masofadan turib o'quvchi bilan ishlay oladigan o'qituvchi-assistentlar nazarda tutiladi. Bunday AI tutorlar bir nechta texnologiyalarni o'zida birlashtiradi: masalan, yuqorida aytilgan til modeli (chat-bot) + nutqni taniy oluvchi modul + qo'shimcha pedagogik dasturiy ta'minot. Ma'lum bir o'quv platformasi ko'rinishidagi virtual repetitor o'quvchi bilan ovozi yoki yozma muloqot qilib, unga topshiriqlar beradi, javoblarini tekshiradi va kerakli yo'riqnoma beradi. Masalan, Duolingo, Rosetta Stone, Liulishuo kabi platformalar sun'iy intellekt yordamida har bir talabaning o'zlashtirish tezligini kuzatadi va individual tarzda mashg'ulot rejasini taklif qiladi. Virtual repetitor bilan ishlashda talaba xuddi haqiqiy repetitor bilan shug'ullangandek, muayyan jadval asosida mashqlarni bajarishi, og'zaki javoblar berishi va feedback olishi mumkin.

Individuallashtirilgan o'qitish: Virtual tutor har bir talabaning kuchli va zaif tomonlarini tahlil qilib boradi. AI yordamida katta hajmdagi o'quvchi ma'lumotlari (natijalari)ni tahlil qilib, dastur qaysi sohada muammo borligini aniqlaydi va aynan shu bo'limni

mustahkamlovchi qo'shimcha mashqlar beradi. Natijada, har bir talaba o'ziga mos tezlik va darajada ta'lim oladi. Hattoki bir guruhda o'qiydigan talabalar turli topshiriqlar olishi, bo'sh jihatlarini mustaqil to'ldirishi mumkin.

Kontekstual va real hayotiy mashqlar: Ba'zi virtual repetitorlar simulyatsiya usulidan foydalanadi – o'quvchini virtual muhitga solib, suhbat qurdiradi. Masalan, AI tutor talabalarga "mehmonxonada joy band qilish" yoki "ish intervyu"sini o'tkazish kabi sahnaviy mashqlar berishi mumkin. Bunday role-play mashqlar haqiqiy hayotga yaqinlashtirilgan kontekstda o'tkazilib, o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini oshiradi. Tajribalar ko'rsatishicha, real-hayotga yaqin muloqot va qo'shimcha amaliy vaziyatlarni taqdim etish AI tutorlarining muhim afzalligidir – talabalar bunday mashg'ulotlardan katta qiziqish bilan o'tib, o'z so'zlashuv malakasida o'sishni sezishgan (Lai, Ngo, & Chen, 2024).

Doimiy kuzatuv va tahlil: Sun'iy intellekt muntazam ravishda o'quvchi natijalarini log fayllar orqali yozib boradi. Bu esa vaqt o'tishi bilan ularning rivojlanish grafisini chiqishiga, qaysi paytda sustlashganini aniqlashga imkon beradi. Virtual repetitor o'quvchiga darhol tavsiyalar berib boradi (masalan: "Siz so'nggi mashqlarda bir oz qiynaladingiz, keling shu bo'limni qayta ko'rib chiqamiz"). O'qituvchi uchun esa har bir talaba bo'yicha batafsil ma'lumotga ega bo'lish imkoniyati bor.

Texnologik murakkablik va qimmatlik: To'liq funksional virtual repetitor tizimini yaratish va joriy qilish katta resurs talab qiladi. Hammaning ham uyida doimiy internet, zamonaviy kompyuter yoki mobil qurilma bo'lmasligi mumkin. Shuningdek, ayrim ilg'or platformalar pullik asosda xizmat ko'rsatadi, bu esa hamma talabalarga ham teng imkon yaratmasligi mumkin.

Inson omilining chegaralanganligi: Virtual repetitor ko'pincha oldindan belgilangan senariy

va algoritmlar bo'yicha ishlaydi. Bu uni haqiqiy o'qituvchi kabi improvizatsiya qilish, noodatiy savollarga javob berish qobiliyatidan mahrum qiladi. Masalan, talaba dars mavzusidan chetga chiqqan bir savol so'rsa, AI buni "tushunmasligi" yoki umumiy javob bilan cheklanishi mumkin. Shuningdek, sun'iy tutor o'quvchining ruhiy holatini, kayfiyatini his eta olmaydi – masalan, talabada charchoq alomatlari bo'lsa, real o'qituvchi mashg'ulotni yengillashtiradi yoki motivatsiya beradi, lekin kompyuter buni e'tiborga olmasligi mumkin (Fathi, Rahimi, & Derakhshan, 2024).

Nazorat masalasi: Talabalar to'liq virtual repetitora topshirib qo'yilsa, o'qituvchining o'zi ularni kamroq tekshirishi va yutuqlarini shaxsan kuzatmasligi ehtimoli bor. Bu ayrim hollarda sifatni pasaytirishi mumkin, chunki hech qanday avtomat tizim pedagogik nazoratni to'liq o'rnini bosa olmaydi.

Virtual repetitorlar dars jarayonini boyitadi – ular bilan qo'shimcha og'zaki mashqlarni olib borish, darsdan tashqari mustaqil muloqot qilish, hatto butunlay blended learning (aralash o'qitish) tizimiga o'tish imkonini beradi. Ayniqsa, og'zaki nutqni rivojlantirishda repetitor-talaba orasidagi ikki tomonlama muloqot juda muhim. AI tutor bu muloqotni sun'iy muhitda bo'lsa-da ta'minlaydi. Ilmiy tadqiqotlarda AI yordamida tuzilgan mobil ilovalar orqali muntazam inglizcha suhbat qilgan talabalar nutq ko'nikmalarida sezilarli o'sish qayd etganlari xabar beriladinaure.com. Xitoylik tadqiqotchilar yaratgan Smart UEnglish mobil dasturida talabalar erkin muloqot va strukturalashtirilgan dialoglar orqali amaliyot olib borib, natijada ularning og'zaki nutq qobiliyati va lug'at boyligi ancha oshgani kuzatilgan (Huang, Hew, & Fryer, 2022). Shuningdek, sun'iy repetitorlar darhol teskari aloqa berishi, haqiqiy hayotga yaqin materiallar bilan ta'minlashi va moslashuvchan suhbat qurishi tufayli og'zaki nutqni rivojlantirishda juda foydali deb topilgan (Dizon,

2020). Biroq, virtual tutoringning samarasi ko'p jihatdan uning dizayniga bog'liq: pedagogik stsensariylar puxta bo'lib, inson o'qituvchi bilan hamkorlikda (masalan, blended usulda) ishlatilsa, eng yuqori natijaga erishish mumkin.

Avtomatik tarjimonlar va nutq tarjima vositalari

Avtomatik tarjimonlar – matn yoki nutqni bir tildan ikkinchi tilga avtomatik o'girib beruvchi dasturlar (masalan, Google Translate, DeepL va boshqalar). Ushbu vositalar asosan yozma matn bilan ishlash uchun mo'ljallangan bo'lsa-da, ularning og'zaki nutqga ta'siri ham sezilarli bo'lishi mumkin. Misol uchun, Google Translate ilovasida "Conversation" rejimi mavjud bo'lib, ikki xil tildagi odamlar bir-biri bilan gaplashganda, biri aytganni ikkinchining tiliga ovozli tarzda tarjima qilib eshittirib boradi. Shuningdek, talaba avtomatik tarjimondan foydalanib, o'zining ona tilidagi fikrini ingliz tiliga tarjima qildirishi va shu jumlani to'g'ri talaffuz qilishga urinib ko'rish mumkin. Metodik nuqtai nazardan, tarjima vositalaridan dars jarayonida ehtiyotkorlik bilan foydalanish kerak: ular ko'prik vosita sifatida xizmat qilishi, ya'ni o'quvchi bilmagan biror so'z yoki iborani tez topib olishga yordam berishi mumkin, lekin asosiy og'zaki mashq o'quvchining mustaqil ravishda gapirishiga qaratilishi lozim. O'qituvchi mashg'ulot davomida qachon va qanday hollarda tarjimonga murojaat qilish mumkinligini ko'rsatib qo'yishi, talabalarda ushbu vositadan to'g'ri foydalanish malakasini shakllantirishi kerak.

Til to'sig'ini yengib o'tishda yordam: Avtomatik tarjimonlar boshlang'ich va o'rta darajadagi o'quvchilarga murakkab fikrni ham ifodalashda "tayanch" bo'lib xizmat qilishi mumkin. Talaba o'z ona tilida aytmoqchi bo'lgan gapini dastur yordamida ingliz tiliga o'girib, so'ng uni baland ovozda talaffuz qilib muloqotni davom ettirishi mumkin. Bu usul, ayniqsa, dastlabki bosqichda psixologik to'siqlarni (so'z

topa olmay qolish, fikrini ayto'lmaslik qo'rquvi) yengishda yordam beradi – go'yoki "xavfsizlik tarmog'i" vazifasini o'taydi. Tarjimon vositasi tayanch g'ildiraklar (training wheels) kabi, boshlovchi o'quvchiga muvozanatni ushlashga yordam beradi, biroq ma'lum vaqt o'tgach undan voz kechish kerak bo'ladi (Ferlazzo, 2024).

Tezkor ma'lumot va lug'at boyligini oshirish: Suhbat paytida notanish so'z uchrasa, avtomatik tarjimon orqali uning ma'nosini bir zumda bilib olish mumkin. Bu operativ lug'at ishlatish malakasini beradi va muloqot uzluksiz davom etishiga imkon yaratadi. O'quvchi eshitgan yoki aytmoqchi bo'lgan so'zini tarjima vositasiga aytib ko'radi (yoki yozadi) va natijasini tekshiradi – bu orqali yangi so'zlarni tez yodlab boradi.

Ko'p tarmoqli mashq: Ayrim avtomatik tarjimon ilovalari talaffuz ham chiqarib beradi (matnni ovozi o'qib eshittiradi). Masalan, talaba notanish jumlaning tarjimonga kiritib, uning inglizcha talaffuzini ham eshittirishi mumkin. Bu bir vaqtning o'zida tarjima, talaffuz va tinglab tushunish ko'nikmalarini birlashtirgan integrativ mashq bo'ladi.

Haddan tashqari tayanib qolish xavfi: Tarjimon doimo qo'l ostida bo'lsa, o'quvchi o'z aqliy salohiyatidan kamroq foydalanib, hamma narsani tayyor tarjimaga suyanib bajarishi mumkin. Oqibatda mustaqil gap tuzish va o'ylash qobiliyati rivojlanmasdan qoladi. Har bir til o'qituvchisi biladiki, tarjimonga ortiqcha tayangan holda ishlash tilni o'rganishni sekinlashtiradi. Shu bois, o'qituvchilar "Google Translate'ni so'z darajasida foydalan, butun jumalarni emas" degan tavsiyani tez-tez takrorlaydilar (Ferlazzo, 2024).

Tarjima sifati va kontekst muammosi: Avtomatik tarjima ba'zan ma'noni buzishi yoki noaniq tarjima berishi mumkin, ayniqsa gapiruvchi kontekstdan tashqarida alohida so'z yoki iboralar kiritilsa. Masalan, tarjimalar "oddiy"

ma'no beradi, lekin nazarda tutilgan ingichka ma'no yo'qolishi mumkin. Bu og'zaki nutqda chalkashlik keltirishi, no'to'g'ri iboralarni yodlab olishga olib kelishi mumkin. Shu sabab, avtomatik tarjimalardan kompleks, rasmiy muloqotlarda foydalanish unchalik samara bermaydi (Fathi, Rahimi, & Derakhshan, 2024).

Nutq praktikasini cheklashi: Tarjima vositasidan foydalanganda, o'quvchi aslida o'zi inglizcha gapirishi kerak bo'lgan vaqtda ona tilida o'ylab, so'ng tayyor variantni talaffuz qilishga o'tadi. Bu esa miya jarayonida to'g'ridan-to'g'ri inglizcha fikrlash ko'nikmasini rivojlantirishga halaqit berishi mumkin. Til o'rganishning maqsadi – bevosita o'sha tilni ishlatib fikrni ifodalash. Agar tarjimon vositasi har doim aralashsa, talaba o'zini sinab ko'rmaydi, xatolar qilib bo'lsa ham gapirishga harakat qilmaydi.

Og'zaki nutqni rivojlantirishdagi roli: Avtomatik tarjimonlardan to'g'ri foydalansa, ular qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida foyda beradi. Xususan, ikki tilli guruhlar o'rtasida ko'prik vazifasini o'tashi mumkin: masalan, aralash auditoriyada dastlab talabalar tarjimon yordamida muloqot qilib, sekin-asta to'g'ridan-to'g'ri inglizcha gaplashishga o'tishlari mumkin. Tarjimon orqali qiyin so'zlarni aniqlab olish, murakkab jumalarni tushunishda yordam olish mumkin. O'qituvchi nazorati ostida tarjima mashqlarini ham tashkil etsa bo'ladi: masalan, talaba ona tilida aytgan gapini inglizchaga og'zaki tarjima qiladi, keyin avtomatik tarjima bilan solishtiradi va xatolarini tahlil qiladi. Bu usul o'z nutqini o'lchash va tekshirish imkonini yaratadi.

Biroq, avtomatik tarjimonlar asosiy e'tiborni o'zidan chalg'itmasligi lozim - ularni "tayanch g'ildirak" sifatida ko'rib, malaka oshgani sari kamroq qo'llash kerakligi tavsiya etiladi (Yan, Xinyan, Hong-biao & Thomas, 2025). Ba'zi pedagoglar Google Translate'ni boshlovchi bosqichda foydali qo'llanma, ammo

doimiy foydalaniladigan asosiy vosita emas, deb ta'riflashadi (Ferlazzo, 2024). Xulosa qilib aytganda, avtomatik tarjimon chet tilidagi nutqni rivojlantirishga xizmat qilishi uchun u cheklangan doirada – asosan tushunishga yordamchi va yangi til materialini tez o'zlashtirishga ko'mak sifatida qo'llanishi, lekin o'quvchi nutq amaliyotining o'rnini bosmasligi lozim.

Yuqorida sanab o'tilgan to'rtta asosiy yo'nalishdan tashqari, sun'iy intellektning boshqa texnologiyalari ham og'zaki nutqni o'rganishni qo'llab-quvvatlash uchun xizmat qilishi mumkin. Ulardan ba'zilari quyidagilar:

Matndan nutq chiqaruvchi dasturlar (Text-to-Speech, TTS): Bu texnologiya yozilgan matnni yuqori sifatli ovozda o'qib eshittiradi. Ingliz tilini o'rganishda TTS vositalari to'g'ri talaffuz va intonatsiyani o'rganish uchun qo'l keladi – talabalar o'z yozgan matnlarini TTS orqali "eshitib" ko'rishadi yoki ma'lum bir model matnni qayta-qayta tinglab, uning ortidan takrorlashadi. Afzalliklari: to'g'ri talaffuz namunasi, turli aksent va ovozlarni eshitish, sekinlatib eshitish imkoniyati; Kamchiligi: ba'zan sintetik ovoz jonli nutqning tabiiy ifodasini to'liq bera olmasligi (ohangdagi mayda tafovutlar yo'qolishi). Umuman olganda, TTS og'zaki nutqni tinglab tushunish va talaffuzni yaxshilashga ko'maklashadi.

Sun'iy intellektli tahlil tizimlari: Ayrim platformalar o'quvchining nutqini yozib olib, batafsil tahlil beradi. Masalan, nutqda bir daqiqada nechta so'z ishlatildi, pauzalar qayerda bo'ldi, eng ko'p takrorlangan so'zlar qaysilar – shularni chiqarib beradi. Bu og'zaki nutqni tahlil qilish orqali ravonlikni oshirishda yordam beradi. Talaba, masalan, o'z nutqini bir necha minut yozib, AI orqali tahlil qilgach, juda ko'p "hmm"

yoki keraksiz pauza qilayotganini bilib olishi mumkin, keyin shu kamchilikka e'tibor qaratadi.

Virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) muhiti: Sun'iy intellekt yordamida boshqariluvchi virtual dunyoda chet tilida muloqot qilish imkoniyati ham yaratilmoqda. Maxsus VR ko'zoynaklar orqali talaba, masalan, chet el shaharchasiga "tushib qoladi" va u yerdagi AI agentlar (virtual odamlar) bilan inglizcha gaplashadi. Bunday immersiv muhit til o'rganishga kuchli ta'sir ko'rsatadi – o'quvchi o'zini haqiqiy vaziyatda his qilib, stress va til bar'erini yengadi, nutqi esa bevosita amaliyotda charxlanadi. Hozircha bu texnologiya qimmat va unchalik keng tarqalmagan bo'lsa-da, istiqbolda og'zaki nutqni o'rgatishda yangi ufqlarni ochishi kutilmoqda (Mingyan, Noordin & Razali, 2025).

Yuqoridagi "boshqa" vositalarning barchasi ingliz tilini o'rganish jarayonida integrativ yondashuv orqali qo'llanilishi mumkin. Masalan, o'qituvchi bir mashg'ulotning turli bosqichlarida har xil AI vositalaridan foydalanishi mumkin: dars avvalida TTS orqali matn tinglash, keyin chat-bot bilan dialog, so'ng nutqini ASR bilan tekshirish va yakunda Google Translate yordamida ba'zi iboralarni ona tiliga tarjima qilib tushunish kabi kombinatsiyalar qo'llash mumkin. Muhimi, bu texnologiyalar o'zaro bir-birini to'ldiradi va o'quvchiga chet tilida ko'proq multimodal tajriba beradi – ko'rish, eshitish, talaffuz qilish, fikrlash elementlari birlashadi.

Quyidagi jadvalda ingliz tili og'zaki nutqini o'rgatishda qo'llaniladigan asosiy AI texnologiyalari va ular bilan bog'liq mos o'qitish metodik usullari ko'rsatilgan. Har bir texnologiya o'ziga xos pedagogik yondashuvni talab qiladi – jadvalda qisqacha ana shu moslashuvlar aks ettirilgan (1-chi jadval)

Sun'iy intellekt texnologiyasi	Uni qo'llashga oid o'qitish metodlari
Til modellari (chat-botlar)	– <i>Erkin muloqot va dialog mashqlari:</i> talabalar AI chat-bot bilan yozma/og'zaki dialog quradi.

	– <i>Rolli o'yinlar (role-play)</i>: chat-bot turli rollarni (mijoz, sotuvchi, do'st, kadrlar xizmati vakili) "o'ynaydi", talaba shu rollarga mos javob beradi. – <i>Savol-javob (Q&A) sessiyalari</i>: talaba chat-botga savollar beradi yoki uning savollariga javob qaytaradi (mavzuni mustahkamlash uchun).
Nutqni avtomatik taniy oluvchi dastur (ASR)	– <i>Talaffuzni to'g'rilash mashqlari</i>: talabalar so'z va iboralarni baland ovozda aytadi, dastur talaffuz aniqligini baholab, xatolarni ko'rsatadi. – <i>Nutqni matnga aylantirish (dictation)</i>: o'quvchi matnni ovoz chiqarib o'qiydi, dastur matnga aylantirib beradi; natijada talaba o'z talaffuzining to'g'riligini matn orqali tekshiradi. – <i>Shadowing</i> usuli: dastur namunaviy audio bilan birga o'quvchining nutqini ham yozib, solishtiradi, ohang va tempning mosligini baholaydi.
Virtual repetitor (AI tutor)	– <i>Shaxsiy conversation klublar</i>: har bir talaba AI repetitor bilan haftalik suhbat sessiyalarini o'tkazadi (mavzular oldindan belgilangan holda). – <i>Senariyli dialoglar</i>: AI tutor oldindan tuzilgan ssenariy bo'yicha talabani savol-javobga tortadi (masalan, intervyu oladi yoki maslahat beradi), talaba og'zaki javob qaytaradi. – <i>Monitoring va refleksiya</i>: AI platformasi har bir mashg'ulot yakunida talabaga uning kuchli va zaif tomonlari haqida hisobot beradi, o'qituvchi shu asosda keyingi dars rejasini tuzadi (Mingyan, Noordin & Razali, 2025).
Avtomatik tarjimon (masalan, Google Translate)	– <i>So'z boyligini oshirish uchun</i>: dars davomida kichik "lug'at pauzasi" – talaba bilmagan so'zini tarjimondan topadi va darhol nutqida qo'llashga harakat qiladi. – <i>Ikki tomonlama tarjima mashqi</i>: talaba avval ona tilidan inglizchaga og'zaki tarjima qiladi, so'ng avtomatik tarjima natijasi bilan solishtirib, o'z xatolarini tahlil qiladi. – <i>Muloqot ko'prigi</i>: juftliklarda biri inglizcha, ikkinchisi o'zbekcha gapirib, Google Translate yordamida bir-birini tushunadi; keyin rollar almashtiriladi – bu orqali har ikkalasi ikkala tilda ham gapirish amaliyotini oladi.
Boshqa AI vositalari (TTS, VR, va h.k.)	– <i>TTS yordamida tinglab tushunish</i>: talabalar matnni avval o'zlari o'qib tushunadi, so'ng TTS orqali tinglab, talaffuz va ohangni solishtiradi. – <i>VR muhitida muloqot</i>: maxsus darslarda VR ko'rgazmalar tashkil etiladi – virtual muhitda inglizcha so'zlashish bo'yicha topshiriqlar beriladi (masalan, virtual sayyohlik, muzeydagi ekskursiya).

	– <i>AI tahlil va refleksiya</i> : har hafta AI dasturi har bir talabani nutqini tahlil qilib (so'zlash tezligi, to'xtashlar, ravonlik kabi ko'rsatkichlar), o'quvchilarga o'z ustida ishlash uchun individual tavsiyalar tayyorlaydi.
--	--

Jadval 1. Sun'iy intellekt texnologiyasi va ularni qo'llashga oid o'qitish metodlari

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, har bir AI texnologiyasi uchun uni samarali qo'llashga mos metodik yondashuv mavjud. Masalan, chat-botlar bilan ishlaganda muloqot va rol o'ynash mashqlari eng ma'qul usul bo'lsa, avtomatik nutq tanish dasturlarida talaffuzga e'tibor qaratish lozim. Virtual repetitorlar bilan individual suhbat va monitoring usullari yaxshi samara bersa, avtomatik tarjimonlarni asosiy dars emas, balki yordamchi vosita sifatida, metakognitiv maqsadlarda (o'z xatolarini ko'rish, tushunish) qo'llash tavsiya etiladi.

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqadiki, sun'iy intellekt texnologiyalari ingliz tilini o'rganuvchi talabalar og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda ulkan yordam berishi mumkin. AI til modellari (chat-botlar) talabalarga cheksiz inglizcha muloqot muhitini yaratib, so'z boyligini oshirish va erkin gapirish ko'nikmasini shakllantiradi. Nutqni avtomatik taniy oluvchi dasturlar (ASR) esa talaffuzni mustahkamlash, o'z nutqini o'zi nazorat qilish hamda xatolar ustida aniq ishlash imkonini yaratadi. Virtual repetitorlar individual tarzda kommunikativ kompetensiyani oshirish, real hayotiy dialoglarga tayyorlash va o'quv jarayonini shaxsiylashtirishda muhim o'rin tutadi. Avtomatik tarjimonlar va boshqa vositalar esa til o'rganishda yordamchi sifatida, til to'sig'ini yengib o'tish va qiyin joylarni tushunishga ko'maklashuvchi vosita sifatida qo'llanishi mumkin.

Har bir texnologiyaning o'ziga yarasha afzallik va cheklovlari mavjud. AI vositalari yordamida talabalar ko'proq mustaqil ishlashni o'rganishadi, ko'p sonli qayta takrorlashlar evaziga ko'nikmalarini tezroq shakllantiradilar,

shuningdek, darhol avtomatik feedback oladilar. Biroq sun'iy tizim hech qachon jonli insonga xos nozik pedagogik yondashuvni to'liq takrorlay olmaydi – masalan, AI har doim ham o'quvchining hissiy holatini hisobga olmagi yoki chuqur kontekstni to'la anglamasligi mumkin. Shuningdek, texnologiyaga ortiqcha tayanib, tilni organik o'rganish jarayoni sustlashib qolmasligi uchun o'qituvchi doimiy rahbarlik qilib borishi muhim.

Metodik nuqtai nazardan, sun'iy intellektni ingliz tili darslariga integratsiya qilish aralash o'qitish (blended learning) tamoyili asosida amalga oshirilishi maqsadga muvofiq. Ya'ni, auditoriya mashg'ulotlarida o'qituvchi va talabalarning jonli interaksiiyasi AI yordamida boyitiladi, mustaqil ishlash jarayonida esa AI yordamchi murabbiy sifatida vazifa bajaradi. Bunday yondashuv talabalarning qiziqishini oshiradi, chunki darslar interaktiv va texnologik jihatdan boy bo'ladi; shu bilan birga, o'qituvchi uchun ham har bir talabani rivojlanishini kuzatish va ma'lumotlar asosida tahlil qilish imkoniyati paydo bo'ladi.

Zamonaviy ilmiy-adabiy manbalarda keltirilgan ko'plab tadqiqotlar xulosasiga ko'ra, AI texnologiyalarini oqilona qo'llash og'zaki nutqni rivojlantirishda ijobiy samara beradi. Masalan, Dizon (2020) o'rganishiga binoan, intelligent personal assistant (Alexa) bilan ishlagan talabalar nutq baholarini sezilarli oshirishgan. Fathi va boshq. (2024) esa AI vositasidagi muloqotlar EFL talabalarning nafaqat nutq ko'nikmalarini, balki muloqotga tayyorlik hissini ham kuchaytirganini aniqlashgan. Shu bilan birga, ayrim tadqiqotchilar chat-bot va boshqa AI vositalari

bilan ishlashda texnologik qiyinchiliklar (masalan, dastlabki hayajonning so'nishi, ba'zi hollarda texnik nosozliklar) borligini, lekin to'g'ri dizayn va metodika bilan bu muammolarni yengish mumkinligini ta'kidlashadi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish chet tilini o'rgatish metodikasini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Bakalavriat talabalari uchun ingliz tilidagi og'zaki nutq mashg'ulotlarini AI

yordamida tashkil qilish – bu dars samaradorligini oshirish, har bir talaba uchun individual til muhitini yaratish va ularning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishning istiqbolli yo'lidir. Eng muhimi, texnologiya va pedagogikaning uyg'unlashuvi ta'minlansa, sun'iy intellekt o'quvchilarning til o'rganish jarayonini tezlashtiruvchi va boyituvchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Dizon, G. (2020). Evaluating intelligent personal assistants for L2 listening and speaking development. *Language Learning & Technology*, 24(1), 16–26.
2. Fathi, J., Rahimi, M., & Derakhshan, A. (2024). Improving EFL learners' speaking skills and willingness to communicate via AI-mediated interactions. *System*, 121, 103.
3. Huang, W. J., Hew, K. F., & Fryer, L. K. (2022). Chatbots for language learning—Are they really useful? *Journal of Computer Assisted Learning*, 38(1), 237–257.
4. Lai, K. K., Ngo, T. T., & Chen, H. (2024). The effectiveness of automatic speech recognition (ASR) in ESL/EFL pronunciation: A meta-analysis. *ReCALL*, 36(1), 4–21.
5. Kormos, J. (2023). "Speaking in a given context is a skill that language learners often lack the opportunity to practice..." – Google Research Blog, October 19, 2023.
6. Ferlazzo, L. (2024). When Is It OK to Use Google Translate in the English-Learner Classroom? *Education Week*, June 25, 2024.
7. Ma Mingyan, Nooreen Noordin & Abu Bakar Razali. (2025). Improving EFL speaking performance among undergraduate students with an AI-powered mobile app in after-class assignments: an empirical investigation. *Humanities and Social Sciences Communications* volume 12, Article number: 370, 34.
8. Yan Li, Xinyan Zhou, Hong-biao Yin & Thomas K. F. (2025). Design language learning with artificial intelligence (AI) chatbots based on activity theory from a systematic review. *Smart Learning Environments* volume 12, Article number: 24, 45-56.